

פרשת חוקת תשע"ז
על חטא משה והרון

במדבר פרק כ

(א) וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְּבַר צֹן בְּחַדְשׁ הָרְאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקִדְשׁ וַתִּמָּת שֵׁם מֵרִים וַתִּקָּבֵר שָׁם: (ב) וְלֹא הָיָה מִים לָעֵדָה וַיִּקְהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהָרֹן: (ג) וַיִּרְבַּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גִוַעְנוּ בְּגֹוע אַחֲנֵנוּ לִפְנֵי יְקֹוֹק: (ד) וְלָמָּה הִבְאַתֶּם אֶת קֶהֱל יְקֹוֹק אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעֵירָנוּ: (ה) וְלָמָּה הֶעֱלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם לְהֵבִיא אֶתְנוּ אֶל הַמִּקְוֹם הַרְעֵה הַזֶּה לֹא מְקוֹם זֶרַע וַתִּתְּנֵהוּ וַיִּפְּנוּ וַרְמוֹן וּמִים אֵין לְשֵׁתוֹת: (ו) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקֶּהֱל אֶל פְּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיִּרְא כְבוֹד יְקֹוֹק אֲלֵיהֶם: פ (ז) וַיְדַבֵּר יְקֹוֹק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ח) קַח אֶת הַמַּטֵּה וְהַקֶּהֱל אֶת הָעֵדָה אֲתָה וְאַהֲרֹן אַחִיד וּדְבַרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִימֵי וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מִים מִן הַסֵּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעֵירָם: (ט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַמַּטֵּה מִלִּפְנֵי יְקֹוֹק כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ: (י) וַיִּקְהֲלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַסֵּלַע אֶל פְּנֵי הַסֵּלַע וַיֹּאמְרוּ לָהֶם שְׁמַעוּ נָא הַמְרִים הַמֶּן הַסֵּלַע הַזֶּה נוֹצֵיא לָכֶם מִים: (יא) וַיִּרְם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיִּךְ אֶת הַסֵּלַע בְּמַטְהוֹ פַּעַמִּים וַיִּצְאוּ מִים רַבִּים וַתִּשְׁתַּף הָעֵדָה וּבְעֵירָם: ס (יב) וַיֹּאמֶר יְקֹוֹק אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהָרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֱל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם: (יג) הִמָּה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יְקֹוֹק וַיִּקְדַּשׁ בָּם: ס

רש"י

(א) כל העדה - עדה השלמה, שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים: ותמת שם מרים - למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרשת פרה אדומה, לומר לך מה קרבנות מכפרין אף מיתת צדיקים מכפרת: ותמת שם מרים - אף היא בנשיקה מתה ומפני מה לא נאמר בה על פי ה', שאינו דרך כבוד של מעלה. ובאהרן נאמר על פי ה', באלה מסעי (במדבר לג, לח): (ב) ולא היה מים לעדה - מכאן שכל ארבעים שנה היה להם הבאר בזכות מרים: (ג) ולו גוענו - הלואי שגוענו: בגוע אחינו - במיתת אחינו בדבר, למד שמיתת צמא מגונה ממנה: בגוע - שם דבר הוא, כמו במיתת אחינו, ולא יתכן לפרשו כשמתו אחינו, שאם כן היה לו להנקד בגוע: (ח) ואת בעירם - מכאן שחס הקדוש ברוך הוא על ממונם של ישראל: (י) ויקהלו וגו' - זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: המן הסלע הזה נוציא - לפי שלא היו מכירין אותו, לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים, כשנסתלק הבאר, והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים, לכך אמר להם המורים סרבנים, לשון יוני שוטים, מורים את מוריהם, המן הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים: (יא) פעמים - לפי שבראשונה לא הוציא אלא טיפין, לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע, והמה דברו אל סלע אחר ולא הוציא, אמרו שמא צריך להכות כבראשונה, שנאמר (שמות יז, ו) והכית בצור, ונודמן להם אותו סלע והכהו: (יב) יען לא האמנתם בי - גלה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ, כדי שלא יאמרו עליהם כעון שאר דור המדבר, שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, כך היה עון משה ואהרן. והלא (במדבר יא, כב) הצאן ובקר ישחט קשה מזו, אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב, וכאן שבמעמד כל ישראל, לא חסך עליו הכתוב מפני קדוש השם: להקדישני - שאילו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום, קל וחומר אנו: לכן לא תביאו - בשבועה, כמו (שמואל א' ג, יד) לכן נשבעתי לבית עלי, נשבע בקפיצה כדי שלא ירבו בתפלה על כך: (יג) המה מי מריבה - הם הנזכרים במקום אחר את אלו ראו אצטגניני פרעה שמושיען של ישראל לוקה במים, לכך גזרו (שמות א, כב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו: ויקדש בם - שמתו משה ואהרן על ידם. שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא יראוי ומתקדש על הבריות, וכן הוא אומר (תהלים סח, לו) נורא אלהים ממקדשיך, וכן הוא אומר (ויקרא י, ג) בקרובי אקדש:

רמב"ן

(ח) החטא במשה ואהרן במי מריבה אינו מתפרסם בכתוב. ורש"י פירש (בפסוקים יא יב) מפני שצוה אותם ודברתם אל הסלע - ולא אמר והכיתם, שאלו דברו היה הקדוש ברוך הוא מתקדש לעיני כל העדה ואומרים ומה סלע זה שאינו שומע ואינו מדבר מקיים דברו של הקדוש ברוך הוא אנו על אחת כמה וכמה. ודברי אגדה הם, אבל לא נתחווירו, כי מאחר שצוה קח את המטה יש במשמע שיכה בו, ואלו היה רצונו בדבור בלבד מה המטה הזה בידו. וכן במכות מצרים שאמר (שמות ז טו) והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך, והוא להכות בו, ולפעמים יאמר נטה את ידך, ורצונו לומר להכות במטה, כי הכתוב יקצר בדבר הנשמע. ואין הנס גדול בדבור יותר מההכאה, כי הכל שוה אצל הסלע. ועוד למה אמר בזה (דברים לב נא) מעלתם בי. והצוואה בדבור אל הסלע הזה הוא מה שנזכר במעשה, צוה שיאמרו והיא שומעת כי השם יוציא מים מן הסלע הזה, כדרך כי היא שמעה את כל אמרי ה' (יהושע כד כז), וכן עשו כמו שאמר (פסוק י) ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם וגו', והנה הסלע שומעת באמרו כן לכולן: וטענות רבות למפרשים בחטא הזה, כבר סתר בו ר"א דברים רבים מהם. והסוד שרמז בו גם הוא אינו נכון, כי אם משה אבד כוונתו בעבור מריבת העם ולא דבר אל הסלע, ולכן לא יצאו מים בפעם הראשונה, וחזר והכהו פעם שניה בכוונה הדבקה בכל ויצאו המים, הנה חטאו בפעם הראשונה, אבל אינו ראוי שיאמר בזה "לא האמנתם בי להקדישני" (פסוק יב), כי אין כאן חסרון אמונה כלל: ... והאמת כי הענין סוד גדול מסתרי התורה. כי בראשונה אמר לו (שמות יז ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור, יאמר כי שמי הגדול על הצור בחורב שהוא כבוד ה' האש האוכלת בראש ההר, ובעבור כן לא הכה אלא פעם אחת ויצאו מים רבים, אבל בכאן לא פירש לו כן, והסכימו שניהם להכות בצור פעמים והנה זה חטא, ועל כן אמר "לא האמנתם בי", לשום אמונה בשמי, ובאמונה יעשה הנס. ונאמר "מרייתם פי", כי מרו את רוח קדשו הנקרא בכל מקום "פי ה'", ולכך אמר "מעלתם בי", ואין מעילה אלא שיקור. והנה החטא מוזכר מפורש בכתוב, וכן אמר המשורר (תהלים קיד ז ח) מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים. וכן תוכל להתבונן זה בתפלת משה שאמר (דברים ג כד) ה' אלהים אתה החלות, כי התחנן לשם הנכבד שימחול לו. ועל דעת רבותינו (ספרי) שמזכירין לו הכעס, יתכן שהכה בצור ויצאו טיפים במיעוט כוונתו על הכעס, ותמהו אל הדבר,

רמב"ן [המשך]

והסכימו שניהם להכות פעם שניה על הצור כאשר הזכרתי, והוא החטא על שניהם. ועל דעתי טעם ודברתם אל הסלע - כמו על הסלע, וכן כה אמר ה' צבאות אל העמודים ועל הים ועל המכוונות בבלה יובאו (ירמיה כז יט כב). יצוה שיאמרו לעיני העדה בהיותם נקהלים כלם שהשם יוציא להם מים מן הסלע, וכן עשה. ואל יקשה עליך ודברתם אל הסלע לעיניהם, כי טעמו כמו לפנייהם, שישמעו כלם, וכן ויאמר חנניה לעיני כל העם לאמר כה אמר ה' ככה אשבר את על נבוכדנאצר מלך בבל וגוי' (שם כח יא), וכן רבים. או טעם "לעיניהם" בכאן, שיהיה הדבור בהיותם נקהלים שם והסלע לעיניהם, כמו שאמר בעשייה (פסוק י) ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע, כי כאשר נקהלו שם וראו הסלע פנים בפנים אמרו המן הסלע הזה נוציא לכם מים, כמו שהזכירו חכמים (מכילתא בשלח ו) שלא יאמרו מעינות היו שם. ויתכן שהוא כמסורס, הקהל את העדה אל הסלע ודברתם לעיניהם ונתן מימיו:

וטעם ונתן מימיו - שיהיו מיד מים רבים נובעים ממנו כמו שאמר (פסוק יא) ויצאו מים רבים, כי הנתינה תאמר על הרבוי, כמו ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו (ויקרא כו ד), כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם (זכריה ח יב), כלם על הריבוי יבטיחם, וכן כתוב (תהלים עח כ) ונחלים ישטפו. ואין טעם "מימיו" כמו "תתן יבולה" "ויתן פריו", שאין בטבע הסלע להיות בו מים, אבל טעמו המים אשר יצאו ממנו, כי בהפוך השם החלמיש למעינו מים ובו יהיו וממנו יצאו יקראו על שמו "מימיו", וכן וברך את לחמך ואת מימך (שמות כג כה), לחמו נתן מימיו נאמנים (ישעיה לג טז). ואמר כן להודיע שמגוף הסלע יצאו, לא מן הארץ אשר תחתיו כמנהג מעינות רבים רק מאמצעו, וכן כתוב (תהלים קיד ח) ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:

וחזר ואמר והוצאת להם מים מן הסלע - כי אתה בעודך שם תוציא להם המים מן הסלע, "להם", שכולם יראו אותם נובעים. והשקית את העדה - שתצוה אותם לשתות לפניך, וכל זה לפרסם הנס. ובמעשה לא הזכיר כן "וישק את העדה ואת בעירם", אבל אמר (פסוק יא) "ותשת העדה ובעירם", כי מרוב הצמאון ובראותם מים רבים נוזלים מיד נפלו על הנחל ושתו:

ועל דעת רבותינו בבארה של מרים אמרו כי הסלע הזה הוא הצור אשר היה בחורב, ולפיכך יפרשו "מימיו" אשר היה דרכו לתת, כי עתה נסתם מעינו במות מרים. כי הכוונה לרבותינו בבארה של מרים, שהיה מעולם באר נסי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם הרצון עליו, העלה אותו לישמעאל במדבר באר שבע, ונבקע בחורב מן הצור ההוא שהיה שם, ובשאר המסעים נובע מן הצור במקום שיחנו שם, וכאשר מתה הצדקת פסק המעיין, ועתה חזר על ידי משה להיות לו מקור נפתח מן הסלע הזה בעצמו, והוא מה שאמר "אל הסלע" הנודע. ועל דרך הפשט היה שם סלע סמוך למחנה וצוה ודברתם אל הסלע הזה אשר לפניכם. גם אפשר לפרש, ודברתם אל הסלע אשר לעיניהם, כלומר הראשון שיראו:

שמות פרק י'

(א) וַיִּסְעוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִין לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי יְקִיָּק וַיַּחֲנוּ בְּרִפְיֵידִים וְאִין מִיַּם לְשִׁתֵּת הָעָם: (ב) וַיִּרְבּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תָנוּ לָנוּ מִיַּם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מֶה תִּרְיִבוּן עִמָּדִי מֶה תִּנְסוּן אֶת יְקִיָּק: (ג) וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלֹּךְ הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַמִּית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי וְאֶת מִקְנֵי בְּצִמָּא: (ד) וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל יְקִיָּק לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָּעָם הַזֶּה עוֹד מֵעַט וּסְקִלְנִי: (ה) וַיֹּאמֶר יְקִיָּק אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אֶתֶּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטָּף אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ: (ו) הֲנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחָרֵב וְהִפִּיתָ בְּצוּר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מִיַּם וְשִׁתָּה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

הש"י

(ב) **מה תנסון** - לומר היוכל לתת מים בארץ ציה: (ד) **עוד מעט** - אם אמתין עוד מעט וסקלוני: (ה) **עבר לפני העם** - וראה אם יסקלוך, למה הוצאת לעז על בני: **וקח אתך מזקני ישראל** - לעדות שיראו שעל ירך המים יוצאים מן הצור, ולא יאמרו מעיינות היו שם מימי קדם: **ומטף אשר הכית בו את היאר** - מה תלמוד לומר אשר הכית בו את היאור, אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורעניות, בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים, לכן נאמר אשר הכית בו את היאור, יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן: (ו) **והכית בצור** - על הצור לא נאמר אלא בצור, מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפרינון והצור נבקע מפניו: